

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและรูปสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิและจักรวาล ซึ่งเป็นความเชื่อและแนวคิดสำคัญในพุทธศาสนาเถรวาทหลังการวงศ์ที่ปรากฏอยู่ในจิตรกรรมแบบประเพณีของล้านนาและอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2000-2300 ไตรภูมิหรือฉากจักรวาล โดยทั่วไปรู้จักกันดีในจิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถของวัดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริง พบว่ายังมีจิตรกรรมประเภทอื่นที่ต่างออกไป ทั้งแนวทางและวิธีการในการสร้างภาพตัวแทนของคติและแนวคิดดังกล่าวในงานจิตรกรรม ดังนั้น ในส่วนของเนื้อหาที่มีการใช้จิตรกรรมเป็นหลักฐานชั้นต้นในการวิจัย โดยอาศัยการวิเคราะห์และตีความหมาย จิตรกรรมที่เลือกมา 4 ประเภทจากสองพื้นที่วัฒนธรรม ได้แก่

1. พระพุทธรูปไม้ประดับมุก วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่
2. พระปฏิมาล้านนา จากอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
3. สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา
4. จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

จิตรกรรมทุกประเภทที่ศึกษาล้วนมีรูปสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของพุทธะและไตรภูมิอยู่ร่วมกันเสมอ แม้ว่าโดยพื้นฐานจะมีสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างกัน แต่ช่างก็สามารถทำให้ผสมผสานกันได้ด้วยกลวิธีทางการช่าง การออกแบบ และประเพณีปฏิบัติของงานประเภทนั้น

คติไตรภูมิและจักรวาลที่แสดงออกในจิตรกรรมแต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะต่างกันตามเงื่อนไขและข้อกำหนดของแต่ละงาน ทั้งนี้พบว่า สมุดภาพไตรภูมิมีเนื้อหาที่ครบสมบูรณ์มากที่สุด เพราะมีลักษณะเป็นตำราภาพหรือคัมภีร์โลกศาสตร์ที่แสดงด้วยภาพ รองลงมาคือภาพมงคล 108 ในพระพุทธรูปไม้ประดับมุก ในการเป็นภาพตัวแทนคติไตรภูมิและจักรวาล ส่วนพระปฏิมาคืองานที่แสดงสัญลักษณ์จักรวาลคติด้วยหน่วยที่เล็กหรือย่อมากที่สุด เพราะใช้แค่รูปพระอาทิตย์พระจันทร์เท่านั้น

สุดท้ายแนวคิดเรื่องพื้นที่และเวลา เป็นการทดลองศึกษาใน 2 ประเด็นคือ 1) การเปรียบเทียบกรอบพื้นที่และเวลาแบบเคลื่อนไหวและแบบสงบนิ่ง และ 2) กรอบพื้นที่และเวลาแบบแนวแกนตั้งและแนวแกนนอน

Abstract

The purpose of the research was to study the meanings and the symbolic forms of “Traiphum” and Cosmology, the central belief and concept in Theravadan Buddhism that appeared in traditional Lanna and Ayutthaya paintings between 21st to 23rd centuries B.E. Traiphum or scene of the Universe usually known as the mural painting behind the Buddha image within Phra Ubosoth of the temple in the early Rathanakosin period. However, there are other different kinds of method and way to represent in the paintings. Therefore, in case of using paintings as primary source of making the main content of the research by analysis and interpretation. The four selected types of painting from two cultural areas:

1. The pearl decorating in wooden Buddha’s Footprint, Wat Phra Sing, Chiang Mai.
2. The Buddhist Cloth Paintings of Lanna, Amphoe Hot, Chiang Mai.
3. Traiphum Painting Manuscripts in the Ayutthaya period.
4. The Mural Painting in Phra Ubosoth of Wat Yai Suwannaram, Petchaburi.

The conclusion of this research:

All types of painting have an image symbol which is a representation of Ultimate Truth and Traiphum. Although the basic of each status was so differently but the artisan made them coherently by using a technical skill, design and a traditional practical of each type of work.

The believe of Traiphum and Buddhist cosmology which was represent in each type of painting had their own different character depended on condition and rule of each painting. From this study founded that the Painting manuscript was the most completly in content because it had both text book and book in a presentative of picture or image. The second most completly was a 108 Auspecious which installed in the pearl inlaied Buddha's footprint. Beside that the Cloth painting was an art work represented a Buddhist cosmology symbol with a smallest unit by using only 2 images of the sun and the moon.

Finally, a trial studied about a concept of space and time in 2 issues; 1. The comparision between a frame space and time on both dynamic and static 2. Frame space and time on both vertical and horizontal axis.